

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Червона книга України

ТВАРИННИЙ СВІТ

Під загальною редакцією члена-кореспондента
Національної АН України
І.А. Акімова

Київ
Видавництво
«Глобалконсалтинг»
2009

Книга є офіційним державним документом про сучасний стан видів фауни України, які перебувають під загрозою зникнення, та про заходи щодо їх збереження і науково обґрунтованого відтворення.

Кожна з 542 статей супроводжується ілюстрацією та картосхемою поширення виду в Україні.
Вміщено також нормативні документи про Червону книгу України та довідкові матеріали.

Видання розраховане на державні, наукові і громадські установи та організації, навчальні заклади, спеціалістів, широкі кола природо-користувачів, активістів зеленого руху.

	Гідроїдні поліпи
	Круглі черви
	Кільчасті черви
	Ракоподібні
	Павукоподібні
	Багатоніжки
	Ногохвістки
	Комахи
	Молюски
	Круглороті
	Риби
	Земноводні
	Плазуни
	Птахи
	Ссавці

Ч-45 Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І.А. Акімова — К.: Глобалконсалтинг, 2009.— 600 с.
ISBN 978-966-97059-0-7

ISBN 978-966-97059-0-7
УДК [502.172:502.211]:59(477)
ББК 20.1 (4 Укр)
© Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

ВСТУПНЕ СЛОВО

Деградація довкілля, викликана інтенсивною господарською діяльністю людини, призвела до масштабних зрушень у природних екосистемах, наслідком чого є зменшення чисельності або зникнення багатьох видів тварин, рослин і грибів. Вжиття своєчасних заходів охорони дикої фауни і флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан популяцій вразливих видів до безпечного рівня.

На світовому саміті із сталого розвитку у Йоганнесбурзі у 2002 р. та на Генеральній асамблеї ООН у 2005 р. була схвалена глобальна мета щодо досягнення до 2010 р. суттєвого зменшення втрат біорізноманіття. У зв'язку з цим 2010 р. оголошено ООН Міжнародним роком біорізноманіття з метою привернення уваги країн світу до нагальної проблеми збереження біотичної складової довкілля, яка є основою для існування людства на планеті.

Займаючи менше 6% площі Європи, Україна володіє приблизно 35% її біорізноманіття, причиною чого є розташування території України на перехресті багатьох природних зон та міграційних шляхів багатьох видів фауни.

Біота України нараховує понад 70 тис. видів, з них флора — понад 27 тис. видів, фауна — понад 45 тис. видів. Одним із заходів збереження цієї різноманітності тваринного і рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться види, що внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення.

Перше одностомне видання Червоної книги України було видано у 1980 р. і до нього було включено 85 видів тварин та 151 вид судинних рослин.

Друге видання Червоної книги України було підготовлено у двох томах. Перший том — «Тваринний світ» — був надрукований у 1994 р. і налічує 382 види. Другий том — «Рослинний світ» — вийшов друком у 1996 р. і налічує 541 вид.

Третє видання Червоної книги України, видане через 13 років після випуску другого тому другого видання, включає 542 види тварин та 826 видів рослин і грибів. У ньому враховані сучасні наукові дані щодо чисельності та поширення видів, положення міжнародних договорів, Стороною яких стала Україна протягом останніх 10-15 років, зокрема Конвенції про біологічне різноманіття, Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕS), Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції), Конвенції про збереження дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції) тощо.

Нове видання Червоної книги України є результатом праці великого колективу авторів з різних наукових установ, передусім Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України, Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, інших організацій, окремих фахівців.

Координацію робіт щодо підготовки третього видання Червоної книги України здійснювала Національна комісія з питань Червоної книги України та Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Видання Червоної книги України є вагомим внеском у справу збереження різноманітності тваринного і рослинного світу України як основи сталого розвитку держави для теперішнього і майбутніх поколінь.

Георгій Філіпчук,
міністр охорони навколишнього
природного середовища України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ФІЛІПЧУК Г.Г.

(голова редакційної колегії)

МОВЧАН М.М.

(перший заступник голови)

АКІМОВ І.А.

(відповідальний редактор видання «Червона книга України. Тваринний світ»).

ДІДУХ Я.П.

(відповідальний редактор видання «Червона книга України. Рослинний світ»).

ДОВГАЛЬ І.В.

(заступник відповідального редактора видання «Червона книга України. Тваринний світ»).

МОСЯКІН С.Л.

(заступник відповідального редактора видання «Червона книга України. Рослинний світ»).

КОРОТЧЕНКО І.А.

(відповідальний секретар видання «Червона книга України. Рослинний світ»).

КОСТЮШИН В.А.

(відповідальний секретар видання «Червона книга України. Тваринний світ»).

АФАНАСЬЄВ С.О.

ВІРЧЕНКО В.М.

ГЕЛЮТА В.П.

ГУБАР С.І.

ДУДКА І.О.

КОНДРАТЮК С.Я.

КОРНЄЄВ В.О.

КОТЕНКО А.Г.

КОТЕНКО Т.І.

МЕЖЖЕРІН С.В.

МОВЧАН Ю.В.

ПИСАНЕЦЬ Є.М.

ПЛЮЩ І.Г.

ПУЧКОВ О.В.

РАДЧЕНКО В.Г.

ТИМОЧКО Т.В.

ТИТАР В.М.

ФЕДОРОНЧУК М.М.

ЦАРЕНКО П.М.

ФЕСЕНКО Г.В.

ПЕРЕДМОВА

Тваринний світ України нараховує близько 45 тис. видів, серед яких чимало рідкісних, реліктових або ендемічних видів. Нажаль, зростаючий антропогенний тиск продовжує негативно впливати на тваринний світ, і все більша кількість видів потребує охорони та відновлення. Головними чинниками негативного впливу на тваринний світ є знищення та трансформація природних екосистем, надмірне комерційне використання тваринного світу та браконьєрство. До третього видання Червоної книги України занесено 542 види тварин: гідроїдні поліпи (2 види), круглі (2) та кільчасті (9) черві, ракоподібні (31), павукоподібні (2) та багатоніжки (3), ногохвістки (2), комахи (226), молюски (20), круглороті (2) та риби (69), земноводні (8), плазуни (11), птахи (87), ссавці (68).

Створення та затвердження нового списку видів тварин, занесених до третього видання Червоної книги України було досить довгим і нелегким процесом. На першому етапі це стосувалося лише наукової спільноти, яка обговорювала це у своєму колі. Пізніше йшло обговорення списку видів на рівні різних міжвідомчих груп, які були створені Мінприродою, із залученням органів державної влади, які контролюють рибні та мисливські ресурси, а також на засіданнях Національної комісії з питань Червоної книги України. Стосовно окремих видів, в процесі обговорення брали участь і громадські організації

Підготовка третього видання Червоної книги України виявила ряд суттєвих проблем щодо інформації про стан «червонокнижних» видів. По багатьох видах тварин інформація за період з моменту виходу у світ другого видання Червоної книги України (1994) по сьогодні виявилась дуже неповною. Головними причинами цього є відсутність скоординованого підходу до вивчення стану «червонокнижних» видів в країні та відсутність державної системи моніторингу рідкісних видів. У результаті цього досить часто дані щодо рідкісних видів відображають не тільки стан виду, а й активність наукових досліджень у певних регіонах. Досить проблемними є і застарілі підходи до опису отриманих даних, їх накопичення та обробки. В багатьох випадках інформація про рідкісні види не має точної географічної прив'язки та точних дат. Проблемою є також можливість оприлюднення зібраної інформації — більшість наукових видань не друкує «сиру» інформацію — дані щодо місць знахідок «червонокнижних» видів. До того ж є законодавчі обмеження на оприлюднення таких даних.

Говорячи про труднощі, пов'язані зі збором інформації для третього видання Червоної книги України, слід вказати і на певні позитивні зрушення щодо цього. По-перше, необхідно вказати на те, що чимало даних щодо «червонокнижних» видів було отримано за рахунок міжнародної підтримки, яку було надано у вигляді грантів, які отримали громадські організації. Серед міжнародних природоохоронних організацій, які вели і ведуть такі проекти на території України, слід згадати Wetlands International, Birdlife International, WWF, ECNC та деякі інші. Ідуть певні зрушення і у сфері накопичення та аналізу даних щодо «червонокнижних» видів тварин. Вони поступово виходять на сучасний технічний рівень. Так, для підготовки третього видання Червоної книги України по окремих таксономічних групах активно використовувалася база даних Державного кадастру тваринного світу України, яка на замовлення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України ведеться відділом моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ. В подальшому ця база даних має бути основою при підготовці наступних видань Червоної книги України, що забезпечить сучасний рівень накопичення інформації і аналізу даних та значною мірою полегшить видання.

Враховуючи наявність значної кількості даних щодо рідкісних видів тварин, які не були опубліковані, у 2008 році Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАНУ видав збірку «Знахідки тварин Червоної книги України». Це дало можливість зібрати велику кількість нової інформації, яка зберігалася у польових щоденниках дослідників і не була доступною для узагальнення. Враховуючи цей позитивний досвід, видання таких збірок у майбутньому має стати невід'ємною частиною ведення Червоної книги України.

Третьє видання Червоної книги України є результатом роботи великого колективу авторів з різних наукових та природоохоронних установ усієї України, яким ми хотіли б висловити щиро подяку за їхню кропітку роботу по збиранню даних у ході польових досліджень та підготовці даної книги.

І.А. Акімов

ПОЛОЖЕННЯ про Національну комісію з питань Червоної книги України

1. Національна комісія з питань Червоної книги України (далі — Комісія) утворюється для науково-організаційного забезпечення ведення Червоної книги України.
2. Комісія у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням.
3. Комісія:
 - забезпечує науково-організаційне ведення Червоної книги України;
 - аналізує стан популяцій об'єктів Червоної книги України, зокрема на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;
 - організовує наукові дослідження з метою виявлення нових місць перебування (зростання) об'єктів Червоної книги України, зокрема на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;
 - координує діяльність наукових установ, пов'язану з проведенням постійного спостереження за станом популяцій об'єктів Червоної книги України, розробляє та вносить пропозиції про зміну або встановлення інших категорій видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України;
 - визначає критерії занесення, аналізує, узагальнює пропозиції відповідних установ, організацій та подає Мінприроди рекомендації про занесення до Червоної книги України або виключення з неї рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу;
 - розробляє заходи щодо збереження та охорони об'єктів Червоної книги України та здійснює контроль за їх проведенням;
 - розглядає проекти правил, рекомендацій і методичних матеріалів з питань охорони, раціонального використання та відтворення видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, Європейського червоного списку тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі, Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів, а також видів тваринного і рослинного світу, щодо яких Україна є стороною міжнародних договорів, готує відповідні пропозиції;
 - приймає рішення щодо спеціального використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України та подає їх Мінприроди для видачі відповідного дозволу;
 - сприяє створенню комп'ютерної бази даних та поповненню її інформацією про стан популяцій об'єктів Червоної книги України;
 - забезпечує підготовку матеріалів, визначає форму подання відомостей до чергового офіційного видання Червоної книги України;
 - проводить оцінку результатів досліджень об'єктів Червоної книги України;
 - отримує у встановленому порядку від органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань.

Комісія може утворювати експертні ради та залучати для роботи фахівців центральних органів виконавчої влади, наукових і громадських організацій (за погодженням з їхніми керівниками).

4. Роботою Комісії керує її голова. Персональний склад Комісії затверджується Кабінетом міністрів України.
5. Формою роботи Комісії є засідання, які проводяться відповідно до планів роботи, що складаються за пропозиціями членів Комісії.

Засідання Комісії веде її голова, а у разі відсутності голови — один з його заступників.

На засідання можуть запрошуватися уповноважені представники органів державної влади, підприємств, установ та організацій, у тому числі громадських.

У разі потреби голова Комісії може скликати її позапланове засідання.

6. Рішення Комісії приймається шляхом відкритого або таємного голосування простою більшістю голосів присутніх на засіданні членів Комісії за умови участі у голосуванні не менш як двох третин її складу та оформляється протоколом, який підписує головуючий на засіданні та відповідальний секретар.
Рішення Комісії з питань, що потребують невідкладного розгляду, може бути прийнято шляхом опитування членів Комісії, до яких з використанням електронної пошти та засобів факсимільного зв'язку доводиться зміст питання та відповідний проект рішення. Член Комісії після ознайомлення із змістом проекту рішення письмово (з використанням засобу факсимільного зв'язку) повідомляє голову Комісії про свою позицію щодо його прийняття. У разі рівного розподілу голосів розгляд питання переноситься на наступне засідання.
7. Відповідальний секретар Комісії готує матеріали до засідань і проекти рішень, організовує контроль за їх виконанням.
8. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснює Мінприроди.

СКЛАД Національної комісії з питань Червоної книги України

МОВЧАН Микола Михайлович
заступник міністра охорони навколишнього природного середовища,
голова Комісії

ГУБАР Сергій Іванович
заступник директора департаменту Мінприроди, перший заступник
голови Комісії

АКИМОВ Ігор Андрійович
директор Інституту зоології імені
І.І. Шмальгаузена Національної академії наук, заступник голови Комісії

ДІДУХ Яків Петрович
директор Інституту ботаніки імені
М.Г. Холодного Національної академії наук, завідувач відділу, заступник
голови Комісії

ПОПОВИЧ Оксана Петрівна
головний спеціаліст Мінприроди, від-
повідальний секретар Комісії

**АНДРІЄНКО-МАЛЮК
Тетяна Леонідівна**
завідувач лабораторією Інституту
ботаніки імені М.Г. Холодного Націо-
нальної академії наук

**АФАНАСЬЄВ
Сергій Олександрович**
заступник директора Інституту
гідробіології Національної академії
наук

БУРДА Раїса Іванівна
професор кафедри екології агросфери
та екологічного контролю Націо-
нального аграрного університету

ГЕЛЮТА Василь Петрович
заступник директора Інституту
ботаніки імені М.Г. Холодного Націо-
нальної академії наук

ДОВГАЛЬ Ігор Васильович
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

КОНДРАТЮК Сергій Якович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

**КОСТЮШИН
Василь Анатолійович**
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

МЕЖЖЕРІН Сергій Віталійович
завідувач відділу Інституту зоології
імені І.І. Шмальгаузена Національної
академії наук

**МИРОНЕНКО
Микола Олексійович**
заступник начальника управління
Держкомлісгоспу

МОСЯКІН Сергій Леонідович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

ПОПОВИЧ Сергій Юрійович
завідувач кафедри декоративного
садівництва та фітодизайну Націо-
нального аграрного університету

**РАДЧЕНКО
Володимир Григорович**
директор Наукового центру екомо-
ніторингу та біорізноманіття мега-
полісу Національної академії наук

**РОМАНОВСЬКИЙ
Володимир Францович**
начальник управління Держкомліс-
госпу

СКЛЯРЕНКО Іван Віталійович
начальник відділу оперативної держ-
рибоохорони Держкомрибгоспу

ТИМОЧКО Тетяна Валентинівна
перший заступник голови Всеукраїн-
ської екологічної ліги (за згодою)

ЦАРЕНКО Петро Михайлович
завідувач відділу Інституту ботані-
ки імені М.Г. Холодного Національної
академії наук

